

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МИСТЕЦТВ
ІМЕНІ І.П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ**

**СПЕЦІАЛЬНИЙ КУРС
«Семантика тональностей: теорія і виконавська практика»**

**Методична розробка за тематикою творчого мистецького проєкту
«Семантика тональності d-moll: досвід історико-виконавської
реконструкції»**

Сагалова Ганна Володимирівна

Творчий керівник –
Заслужений артист України,
доцент Юшкевич С.Ю.
Науковий когсультант –
кандидат мистецтвознавства,
доцент Савченко Г. С.

Харків – 2022

Анотація. Спеціальний курс «Семантика тональностей: теорія і виконавська практика» має надати здобувачам вищої освіти розуміння важливості впливу

тональності на семантичну складову музичних творів. Вивчення курсу передбачає цикл лекцій, в яких репрезентується розвиток уявлень про семантику тональностей у європейському музичному мистецтві від XVII століття до сьогодення, та практичні заняття, які спонукають виконавця до розвитку навичок відчуття тональності та вибудовування адекватної виконавської стратегії (Ю. Ніколаєвська, О. Пупіна).

Курс розрахований на I-II рівні – бакалаврат та магістратуру.

Тривалість курсу – 1 семестр.

Мета курсу – розширити уявлення молодих музикантів щодо виконавських можливостей, які надає бачення індивідуальності кожної тональності.

Здобувачі повинні знати:

- Історію формування семантики тональностей в європейській музиці Нового і Новітнього часу;
- Семантичні коди тональностей в композиторській практиці Нового і Новітнього часу;
- Про зв'язок тональності і технічними параметрами твору (обрання інструментарію).

Після проходження курсу здобувачі повинні **уміти**:

- Встановлювати кореляцію між семантикою тональності і виконавською стратегією;
- Вибудувати виконавську стратегію відповідно до семантичного коду тональності.

Зміст спецкурсу (перелік тем):

Змістовий модуль 1. «Семантика тональностей: теоретичний та історичний аспекти»

1. Семантика тональностей у науковому дискурсі.

Семантика тональностей у фокусі наукової думки. Історія формування семантики тональностей.

2. Історична ретроспектива еталону висоти звуку в європейській музиці.

Етапи формування еталону висоти звуку в європейській музиці. Наведення прикладів звучання різноманітних тональностей від XVII до середини XX століття. Чинники вибору тональностей в різні епохи у композиторській та виконавській практиці.

3. Синестезія та «кольоровий слух» як аспекти семантики тональностей.

Явище кольорового слуху на прикладі творчості композиторів XIX-XX ст. Значення синестезії і «кольорового слуху» у виконавській практиці.

4. Семантика тональностей і виконавська стратегія (Ю. Ніколаєвська, О. Пупіна). Поняття «виконавська стратегія». Вплив семантики тональностей на формування виконавської стратегії.

5. Тональність як чинник побудови концертної програми.

Побудова концертних програм на основі тональної єдності. Принципи відбору творів в одній тональності. Драматургічне значення середніх частин циклу в інших тональностях у вибудовуванні художньої цілісності.

Змістовий модуль 2. «Семантика тональностей в європейській музиці Нового і Новітнього часу: виконавський аспект»

6. Образно-змістовне тлумачення тональностей в європейській музиці епохи бароко. Модальні лади. Приклади старовинних семантичних «кодів» модальних ладів. Семантика тональностей у барокову добу. Барокові «коди» і символіка. Тональність як відображення технічних і виразових можливостей інструментів того часу.

7. Творчість Й. С. Баха: барокова риторика, символіка, семантика.

Символіка музики Й. С. Баха. Семантика тональностей в музиці Й. С. Баха. Становлення темперації на прикладі Добре темперованого клавіру.

8. Тональність d-moll у творчості Й. С. Баха. Тональність d-moll як засіб виявлення особистісного смислу. Тональність d-moll і особливості композиційно-драматургічної організації творів. Французька сюїта d-moll. Чакона d-moll.

9. Семантика тональностей у творчості В. А. Моцарта. Тональність як носій особливого смислу. Семантичний код тональності d-moll. Роль В. А. Моцарта у формуванні семантичного коду тональності d-moll.

10. Тональність d-moll у творчості В. А. Моцарта.

Реалізація семантичного коду тональності d-moll в оперних і вокально-інструментальних творах (опера Дон Жуан, Реквієм). Тональність d-moll як чинник вибудовування виконавської стратегії у клавірних творах (Концерт №20, Фантазія KV 397).

12. Семантика тональностей у творчості Л. ван Бетховена.

Тональність як один з виразників автобіографічності й засобів особистісного висловлювання. Чинники вибору тональностей в творчості композитора.

13. Фортепіанні сонати Л. ван Бетховена в аспекті семантики тональностей.

Тональність d-moll як носій особистісного смислу. Композиційно-драматургічні особливості Сонати ор.31 № 2 і питання вибудовування виконавської стратегії.

14. Л. ван Бетховен та А. Стріндберг: діалог епох.

Тональність як міст між музикою та літературою. Огляд сюжетних паралелей між творами Л. ван Бетховена та А. Стріндберга. Свідоме використання письменником виключно d-moll'них творів композитора.

15. Семантика тональностей у фортепіанних творах композиторів ХІХ ст.

Семантика тональності як поле перетину множинних смислів: Ф. Ліст: Соната-фантазія за прочитанням Данте, Ф. Мендельсон-Бартольдї: Серйозні варіації, окремі твори Ф. Шопена, Р. Шумана, Й. Брамса, М. Лисенка. Семантика тональності d-moll як «ключ» до формування виконавської стратегії.

16. Семантика тональностей у творчості композиторів ХХ-ХХІ століть.

Трансформація сприйняття тональності у композиторів та реципієнтів.

Константне і змінне у трактуванні семантики тональності d-moll.

Семантика тональності d-moll у творах українських композиторів: «Партита» М. Кармінського.

Теми практичних занять

1. Компаративний аналіз циклів, що охоплюють всі 24 тональності: Й. С. Бах, Ф. Шопен. Значення тональності в 12 Трансцендентних етюдах Ф. Ліста.
2. Роль зміни тональності у варіаційних циклах.
3. Побудова монотональної концертної програми: оперування засобами контрасту та єдності.
4. Аналіз Французької сюїти Й. С. Баха d-moll та фортепіанних транскрипцій Чакони з Другої скрипкової партити з точки зору семантики тональності.
5. Тональні аналогії муж фортепіанною та оперною творчістю В. А. Моцарта.
6. Побудова виконавської стратегії Сонати №17 Л. ван Бетховена у відповідності до логіки тонального розвитку.

Питання для самостійної роботи

1. Що таке температура? Назвіть етапи формування темперованого строю.
2. Динаміка змін висоти еталонного звуку від Бароко до сьогодення.
3. Розкрийте значення поняття «семантика» у музикознавчому науковому дискурсі.
4. Двадцять чотири тональності як засіб організації циклічної композиції: історія, принципи, приклади.
5. Поняття «виконавська стратегія» у науковому дискурсі.
6. Синестезія: значення у композиторській і виконавській практиці.
7. Семантика тональності c-moll у фортепіанних творах Л. ван Бетховена.
8. Сутність музичної риторики Й. С. Баха.
9. Тональні «вподобання» В. А. Моцарта в концертах для фортепіано з оркестром: вплив тональності на інтонаційний зміст.

Орієнтовний перелік питань для підсумкового контролю

1. Поняття семантики у науковому дискурсі.
2. Семантика тональності в дзеркалі наукової думки.
3. Етапи формування еталону висоти звуку в європейській музиці.
4. Основні етапи формування семантики тональностей в європейській музиці Нового часу.
5. Семантична трактовка тональностей в музиці епохи бароко.
6. Семантика тональностей в творчості композиторів епохи класицизму.
7. Семантика тональностей в творчості композиторів-романтиків.
8. Семантичний код тональності d-moll у творчості В. А. Моцарта та Л. ван Бетховена: паралелі і антитези.

9. Семантика d-moll як засіб виявлення особистісного начала: від Й. С. Баха до ХХ ст.
10. Семантика тональностей в музиці композиторів Новітнього часу.
11. Кореляція між семантикою тональностей і «виконавською стратегією».
12. Трансформація трактування семантики тональностей в музиці ХХ ст.

СПИСОК НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ

- Браудо И. Об органной и клавирной музыке. Ленинград : Музыка, 1976. 152 с.
- Дикий Ю. Інтерпретація клавірних творів Й.С.Баха. *Питання педагогіки та виконавства*. Київ : Музична Україна, 1981.
- Николаевская, Ю. В. Коммуникативная стратегия как проблема интерпретологии. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*. 2017. Вип. 46. С. 94–110.
- Ніколаєвська, Ю. В. Аутентична виконавська стратегія та її сучасні трансформації. *Аспекти історичного музикознавства*. 2017. Вип. 10. С. 180–198.
- Ніколаєвська, Ю. В. Homo Interpretatus в музичному мистецтві ХХ – початку ХХІ століть : монографія. ХНУМ імені І.П. Котляревського. Харків: Факт, 2020. 576 с.
- Пупіна, О. *Виконавське втілення художнього світу «третього року мандрів Ф. Ліста* : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства. Харків: Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського, 2015. 20 с.
- Шевелев, М. «Весь И. С. Бах» на сайті «Бизнес и культура»: «Фран- цузская» сюита BWV 812. 2018. URL: <https://bkjournal.org/ves-i-s-bakh-na-sayte-biznes-i-kultura-frantsuzskaya-syuita-bwv-812> (дата обращения: 25.04.2022).
- Яворский, Б. Сюиты Баха для клавира. В кн. Б. Яворский, *Сюиты Баха для клавира*, В. Носина. *О символике «Французских сюит» И. С. Баха*, (сс. 23–65). Москва: Классика-XXI, 2006.
- Antovic, M. Towards the Semantics of Music: The Twentieth Century. *Language and History*. 2009. №52(1). P. 119–129. URL: <http://dx.doi.org/10.1179/175975309X452003> (date of access: 13.04.2022).
- Deutsche Grammophone. Murray Perahia – Bach: The French Suites – Suite by Suite – No. 1 in D Minor (Interview/Performance). URL: <https://youtu.be/GPrJXfM8Kq8>. (date of access: 26.04.2022).
- Hackmey, E. *Mozart's unfinished fantasy thoughts about the Fantasy in D minor*, K. 397. (Doctor of Music Thesis). Indiana University, 2012. URL: https://scholarworks.iu.edu/dspace/bitstream/handle/2022/14414/Hackmey_Ephraim_2012.pdf (date of access: 27.04.2022).

Kalashnyk, M. P., Loshkov, U. I., Yakovlev, O. V., Genkin, A. O., & Savchenko, H. S. (2021). The role of the musical-acoustic thesaurus in the process of orientation in a given space-time. *Linguistics and Culture Review*. 2021. №5 (S4). P. 139–148. doi.org/10.37028/lingcure.v5nS4.1568

Schroeder, D. P. Berg, Strindberg, and D Minor. *College Music Symposium*. 1990. №30(2). P. 74–89. URL: <https://symposium.music.org/index.php/30/item/2061-berg-strindberg-and-d-minor>

Schweitzer, A. *Johann Sebastian Bach*. New York: The Macmillan Company, 1905. 428 p.

Swain, J. P. (1996). The Range of Musical Semantics. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*. 1996. №54(2). P. 135–152. URL: <https://doi.org/10.2307/431086> (date of access: 30.03.2022).